

כתבי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

החטיבה למדעי הרוח

כתובות מלכי אשור

כתובות מלכי אשור

היסטוריה, היסטוריוגרפיה ואידאולוגיה

יום עיון לכבוד

חיים תדמור

בהגיעו לגבורות

כ"ה במרחשוון תשס"ד

בעריכת

ישראל אפעל ונדב נאמן

ירושלים תש"ע

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

אנו מודים ליחידים ולמוסדות שבאדיבותם הרשו לנו להדפיס בספר זה (עמ' 70-96)
ציורים שהם בעלי זכויות היוצרים עליהם, ואלה הם:
סדרת OBO, פריבורג, שווייץ (ציורים 1, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 18, 19);
הוצאת אוניברסיטת פרינסטון (ציור 3); המכון הבריטי לחקר עירק (BISI), לונדון (ציור 5);
המוזאון לאמנות, בוסטון (ציור 14); פרופ' דייוויד הוקינס, לונדון (ציור 17);
פרופ' דומיניק פראר, צרפת (ציור 23); פרופ' אותמר קיל
ופרופ' כריסטוף אילינגר, שווייץ (ציורים 24, 25).

אם תימצא השמטה של בעל זכויות או תתברר טעות בציון שמו, יבוא הדבר
על תיקונו במהדורה הבאה.

עריכת הלשון בעברית

אסתר גולדנברג

עריכת הלשון באנגלית

דבורה גריינימן

התקנת הספר והבאתו לדפוס

צופיה לסמן

מסת"ב 0-178-208-965-978

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תש"ע

סודר ב'ארט פלוס', ירושלים

נדפס במפעלי דפוס 'כתר', ירושלים

תוכן העניינים

7	פתח דבר
9	רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים
	מרדכי כוגן
11	חיבור ועריכה, העתקה ומסירה בכתובות אשורבניפל: למלאכת הסופר המלכותי
	אביגדור ויקטור הורוויץ
25	מצודת-סרגון (דור־שָׁרְפִין): דיוקנו של המלך הבונה
	ישראל אפעל
53	אסרחדון, מצרים ושוֹבְרִיה: פוליטיקה ותעמולה
	טלי אורנן
70	הגלגל המכונן: סמל של אלים ראשיים בתקופת האימפריה האשורית
	נדב נאמן
97	כתובות נציבי סוחו בראי ההיסטוריוגרפיה האשורית
	חיים תדמור
114	על לידתו ועיצובו של החוג לאשורולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים
	שיגאו ימאדה
vii	היסטוריה ואידאולוגיה בכתובות שלמנאסר השלישי: ניתוח שינויים סגנוניים באנאלים אשוריים (באנגלית)

פתח דבר

בקובץ זה מכונסים המאמרים שעובדו מההרצאות ביום העיון לכבוד פרופסור חיים תדמור בהגיעו לגבורות. כל המרצים הם תלמידיו של תדמור אשר השתלבו במוסדות אקדמיים בארץ ומחוצה לה והם מוסיפים לעסוק בהוראה ובמחקר בתחומים שפתח לפנייהם.

בשיטת ההוראה באוניברסיטאות בארץ תלמיד חייב ללמוד שיעורים מגוונים מפי כמה וכמה מורים, ולכל מי שהשלים את חוק לימודיו היו אפוא מורים רבים. ואולם התלמידים שהיו לאנשי מחקר והוראה באקדמיה יודעים היטב כי לאמתו של דבר, רק יחידים מבין מוריהם פתחו לפנייהם את שערי המחקר, עיצבו את דרכם והשפיעו על מגמת התפתחותם. תדיר יש רק אחד, יחיד ומיוחד, שכל אחד מהם מכנהו 'המורה שלי'. הדוברים ביום העיון הם חוקרים שתדמור השפיע באופן מכריע על התפתחותם האקדמית ועל דרכם במחקר והם רואים בו את מורם המובהק. בהרצאותיהם היו הבעת תודה והכרת טובה מרובה למי שהדריכם אל עולם המזרח הקדום, לימד אותם כיצד משלבים דיסציפלינות בתחומים מתחומים שונים כדי להבהיר סוגיות מדעיות, הקנה להם כלים לחקר ההיסטוריה, ההיסטוריוגרפיה והאידאולוגיה והדביקם בהתלהבותו ובמסירותו ללימודי המזרח הקדום לענפיהם.

ב'קיצור תולדות הזמן' נזכיר רק כמה תחנות בדרכו של חיים תדמור: חרבין שבמנצ'וריה אשר בצפון סין, בית הספר בהרצליה בימים שעדיין הייתה מושבה קטנה, הגימנסיה העברית בירושלים, האוניברסיטה העברית בירושלים, המכון ללימודי אסיה ואפריקה בלונדון, המכון המזרחני של אוניברסיטת שיקגו, שנות הוראה ומחקר רבות ופורות באוניברסיטה העברית בירושלים, ובשנים 1985-2003 – פעילות ברוכה באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

מכל התחנות האלה התחנה ששהה בה תדמור שנים רבות יותר מבכל תחנה אחרת היא 'כתובות תגלת-פלאסר השלישי', ולצדו חנו בה גם תלמידיו, שכתובות תגלת-פלאסר שימשו להם מעין אולפנה שראוי ללמוד בה מה הוא מחקר. הדיון השיטתי בסוגת כתובות המלכים ובכללן כתובות תגלת-פלאסר השלישי, בירור כל פרט ופרט בטקסטים שרק מעטים מהם שרדו בשלמותם, הצורך להבין את השלם מתוך עיון בחלקיו הקטועים, הדיון הטקסטואלי הממצה ולבסוף ההתלהבות המתדבקת מכל גילוי קטן או גדול שהוסיף עוד נדבך לכתב החידה הגדול – כל אלה היו בימים ההם בית ספר מושלם לפרחי החוג לאשורולוגיה. עם פרסום המהדורה המדעית של 'כתובות תגלת-פלאסר השלישי מלך אשור' בשנת 1994 למדו קוראיו לדעת מה שידעו תלמידיו של תדמור זה מכבר: החיבור הוא מופת לפרסום מדעי של טקסטים קדומים מן המזרח הקרוב.

תדמור העמיד אמות מידה חדשות ומכריעות לחקר סוגיות עקרוניות רבות בתולדות המזרח הקרוב הקדום: אידאולוגיות מלכותיות והיסטוריוגרפיה עתיקה, דרכי התעמולה של השליטים והשימוש המיוחד במילה הכתובה

כדי להעביר מסרים לקוראים וכן סוגיות חברתיות ופולחניות והשינויים שחלו במבנה החברה האשורית במרוצת הדורות. לעניין זה קבע תדמור את המונח 'הארמאיזציה של אשור' – מושג שנועד להמחיש את ההשפעה המכרעת שנודעה לארמים ולשפה הארמית על אשור במאתיים השנים האחרונות לקיומה. בייחוד הדגיש את המגעים שבין ממלכות אשור, בבל ופרס ובין המערב ובכללו ארץ ישראל, וכן בירר סוגיות חברתיות, היסטוריוגרפיות וכרונולוגיות בדברי ימי המלוכה בישראל וביהודה ובתולדות שיבת ציון. בין היתר פרסם מאמרים רבים על מסעות מלכי אשור אל ארץ ישראל ואף כתובות בכתב היתדות שנתגלו בחפירות בארץ, חיבר (עם פרופסור מרדכי כוגן יחד) פירוש פילולוגי והיסטוריוגרפי לספר מלכים ב וכתב את פרק הסיכום לתולדות תקופת שיבת ציון בסדרה 'ההיסטוריה של ארץ-ישראל'. העיסוק באשורולוגיה ובלימודי מסופוטמיה ותרבותה לעצמם לא מנע את תדמור מלעסוק גם בפרקים חשובים בתולדות ארץ ישראל, וכל אחד משני התחומים האלה הפרה את מחקר התחום האחר.

ההרצאות ביום העיון דנו בסוגיות שבדומות להן עסק תדמור שנים רבות. האפשרויות והמגבלות שבסוגת כתובות המלכים, היסטוריה ואידאולוגיה בכתובות המלכים, מקורות ודרכי עיבודם, כתיבתן ועריכתן של כתובות מלכים למהדורותיהן, עיצוב דמות השליט בהיסטוריוגרפיה האשורית, עיצוב דמות האל באיקונוגרפיה של המזרח הקדום ומסעות מלכי אשור למערב – נושאים אלו הם חלק ממורשתו של פרופסור תדמור.

עיבוד החומר ממתכונת הרצאות למאמרים כתובים הערוכים ומוגהים בקפדנות ארך שנים אחדות, ולדאבון הלב חיים תדמור הלך לעולמו ולא זכה לברך על המוגמר. ההרצאות שנועדו לחגיגת הגיעו לגבורות היו למנחות זיכרון למורה והחוקר שעליו ייאמר 'חבל על דאבדין ולא משתכחין'.

ישראל אפעל

נדב גאמן